

Bachelor Eindwerkstuk Theater-, Film-, en Televisiewetenschappen
Cursuscode: 200401010
Teun Pelleboer
Studentnummer: 3480224
Blok 4, 2013
05-08-2013

Begeleider: A. J. C. Minnaert
Thema: Constructie van nationale identiteit in cultuurbeleid

Aantal woorden: 5477

De Nederlandse publieke omroep als spiegel van de samenleving?

Het waarborgen van de representativiteit van de publieke omroep in het omroepbeleid

Inhoudsopgave

Inleiding	P 3 P 4 P 5
1. Representatie als kerntaak van de publieke omroep	
De wettelijke taken van de publieke omroep	P 5 P 6 P 7
Controle op de representativiteit van de publieke omroep	P 7 P 8 P 9
Het maatschappelijk belang van representatie	P 9 P 10
Het publieke bestel als spiegel van de maatschappij	P 10 P 11
2. Problemen met de representativiteit van de publieke omroep	P 11 P 12
3. Wijzigingen in het beleid van de publieke omroep	P 12
Het Programmaversterkingsbudget	P 12 P 13
Het Programmeermodel	P 13
De Glijdende Schaal	P 13 P 14
Het terugdringen van het aantal omroepen	P 14 P 15
De toetreding van nieuwe omroepen	P 15 P 16 P 17
Conclusie	P 17 P 18
Bibliografie	P 19
Bronnen	P 19 P 20

Inleiding

De Nederlandse Omroep Stichting, de stichting die verantwoordelijk was voor de Nederlandse publieke omroep voordat deze bij wijziging van de Mediawet in 2009 omgedoopt is tot de stichting Nederlandse Publieke Omroep (NPO)¹, opent hun Meerjarenbegroting 2007-2011 met de volgende beschrijving van hun missie:

“De publieke omroep is van en voor iedereen, overal en altijd. De publieke omroep bindt de Nederlandse samenleving met programma’s die informeren, inspireren en amuseren.”²

Uit deze zinnen blijkt duidelijk dat de NPO het als de taak van de publieke omroep beschouwt representatief te zijn voor de Nederlandse samenleving. De vraag of de publieke omroep representatief is is ook nu actueel. Zo zijn er voor de erkenningsperiode 2010-2015 twee nieuwe omroepen bijgekomen in het bestel. WNL en PowNed zijn voorlopig tot het bestel toegetreden als aspirant-omroep en Omroep MAX is na een periode van vijf jaar definitief toegetreden tot het bestel.³ Het toetreden van deze nieuwe omroepen roept de vraag op op welke wijze dit bijdraagt aan de representativiteit van het bestel.

In dit onderzoek zal geprobeerd worden antwoord te geven op de vraag: *Op welke manier is het huidige Nederlandse publieke bestel representatief voor de Nederlandse samenleving?* De aanleiding van dit onderzoek is om inzicht te geven in de wijze waarop er in het publieke omroepbeleid wordt omgegaan met de vraag hoe het publieke bestel representatief kan en/of moet zijn. In dit onderzoek is gekeken hoe het beleid van de publieke omroep voor televisie zich in aanloop naar de huidige erkenningsperiode 2010-2015 heeft ontwikkeld. Hierbij richt het onderzoek zich specifiek op de periode van 2004 tot 2010. De reden hiervoor is dat er in deze periode geprobeerd is het publieke omroepbeleid ingrijpend te hervormen. In deze periode is de erkenningsperiode 2005-2010 ingegaan en is tevens begonnen met de voorbereidingen van de huidige erkenningsperiode.

Dit onderzoek richt zich op de beleidswijzigingen die zijn voorgesteld en doorgevoerd door de NPO, de Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008, de Raad voor Cultuur en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

¹ Ronald H.A. Plasterk. *Wetsvoorstel erkenning en financiering publieke omroepen (Erkenningswet)*. 2008. P 1. Beschikbaar via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/12/18/wetsvoorstel-erkenning-en-financiering-publieke-omroepen-erkenningwet.html>.

² Nederlandse Omroep Stichting. *Meerjarenbegroting 2007-2011*. 2006. P 6. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

³ NPO. *Jaarverslag 2010*. 2011. P 7. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

(OCW). De keuze voor deze instellingen is gebaseerd op de functie die zij vervullen in het publieke omroepbeleid. De Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep beoordeelt de prestaties van de verschillende omroepen en het omroepbestel als geheel. De visitatiecommissie baseert haar evaluatie op verschillende bronnen. Zo lezen ze de evaluaties die omroepen zelf opstellen en voeren ze gesprekken met de vertegenwoordigers van deze omroepen. Ook voeren ze gesprekken met externe adviesorganen, toezichthouders en deskundigen.⁴ Een van deze instellingen is de Raad Voor Cultuur. Deze raad is een onafhankelijk wettelijk orgaan dat niet bindende adviezen uitbrengt waar ministers het beleid op kunnen baseren.⁵ Het Ministerie van OCW is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het beleid van de publieke omroep. Zo kan het ministerie voorstellen indienen om de Mediawet aan te laten passen, sluit het iedere vijf jaar een prestatieovereenkomst af met de NPO waarin de hoofdpunten van het beleid wordt vastgelegd, erkent het nieuwe omroepen en heeft het tevens invloed op de evaluaties van het publieke omroepbeleid die de visitatiecommissie uitvoert.

Voor mijn onderzoek maakte ik gebruik van beleidsdocumenten van deze instellingen. Het rapport van de Visitatiecommissie 2004-2008, de jaarverslagen van de NPO uit 2010 en 2011, het Concessiebeleidsplan 2010-2016, het *Advies (voorlopige) erkenning landelijke publieke omroep* van de Raad voor Cultuur uit 2009 en het wetsvoorstel ter wijziging van de Mediawet 200. door de Minister van OCW Ronald Plasterk zullen hiervoor de basis vormen. Het jaarverslag van de NPO 2012 was ten tijde van dit onderzoek nog niet gepubliceerd en kon daarom niet worden meegenomen in het onderzoek. De bronnenanalyse is gericht op voorstellen voor beleidswijzigingen, de motieven die hiervoor worden gegeven en vertrekt vanuit de vraag hoe deze wijzigingen zich verhouden tot de representativiteit van het bestel. Ten slotte is gekeken of de wijzigingen in het publieke omroepbeleid daadwerkelijk een oplossing bieden op de door deze instellingen geconstateerde problemen met betrekking tot de representativiteit van de publieke omroep.

Mijn onderzoek is op de volgende manier opgebouwd. Allereerst is gekeken naar de vraag hoe representatie in het Nederlandse publieke omroepbeleid is vastgelegd en hoe hierop in het omroepbeleid wordt toegezien. Om dit te doen zijn verschillende instanties uitgelicht die de representativiteit van de publieke omroep in kaart brengen, controleren en waarborgen. Ook is er aan de hand van theorievorming omtrent articulatiemacht en de constructie van nationale identiteit gekeken naar de maatschappelijke functie die deze representatie dient. Hierbij is de vormgeving van het Nederlandse publieke bestel in sociaal-politieke context geplaatst. Deze aanpak maakt het mogelijk om de wijze van

⁴ Idem. P 27, 28.

⁵ De Raad voor Cultuur. *Algemeen*. <http://www.cultuur.nl/81/0/introductie.aspx>.

representatie en het belang van de representativiteit van het publieke bestel te duiden. Vervolgens is aan de hand van het onderzochte bronnenmateriaal de vraag beantwoord hoe het gedurende de afgelopen erkenningsperiode gesteld was met de representativiteit van het bestel. Door dit te doen kan de vraag beantwoord worden hoe de beleidswijzigingen voor de huidige periode bijdragen aan het representatiever maken van het bestel. Aan de hand van mijn onderzoek zal in de conclusie de afweging worden gemaakt of de wijzigingen in het beleid van de publieke omroep er in geslaagd zijn de representativiteit van het bestel te waarborgen. Ook zal gekeken worden of de in 2010 toegetreten aspirant-omroepen hun beloften tot op heden hebben waargemaakt.

1. Representatie als kerntaak van de publieke omroep

De wettelijke taken van de publieke omroep

De taak van de NPO is wettelijk vastgelegd in de Mediawet. In artikel 2.1 van de Mediawet staan de voorwaarden beschreven die door de Nederlandse staat aan de publieke omroep worden gesteld:

“Publieke mediadiensten voldoen aan democratische, sociale en culturele behoeften van de Nederlandse samenleving door het aanbieden van media aanbod dat:

- a. evenwichtig, pluriform, gevarieerd en kwalitatief hoogstaand is en zich tevens kenmerkt door een grote verscheidenheid naar vorm en inhoud;
- b. op evenwichtige wijze een beeld van de samenleving geeft en de pluriformiteit van onder de bevolking levende overtuigingen, opvattingen en interesses op maatschappelijk, cultureel en levensbeschouwelijk gebied weerspiegelt;
- c. gericht is op een relevant bereik heeft onder zowel een breed en algemeen publiek, als bevolkings- en leeftijdsgroepen van verschillende omvang en samenstelling met in het bijzonder aandacht voor kleine doelgroepen;
- d. onafhankelijk is van commerciële invloeden en, behoudens het bepaalde bij of krachtens de wet, van overheidsinvloeden;
- e. voldoet aan hoge journalistieke en professionele kwaliteitseisen; en
- f. voor iedereen toegankelijk is.”⁶

Zoals blijkt uit dit wetsartikel heeft de NPO als taak om de Nederlandse samenleving te weerspiegelen. Hierdoor ligt representativiteit ten grondslag aan het beleid van de publieke omroep. De Nederlandse samenleving wordt in de Mediawet omschreven als één waarin veel verschillende opvattingen voorkomen. Om deze reden wordt de eis gesteld dat het aanbod van de publieke omroep pluriform moet zijn. Representativiteit wordt in de Mediawet dus voornamelijk in termen van pluriformiteit vastgelegd. Deze

⁶ Mediawet 2008, Artikel 2.1. digitaal ingezien op 18-05-2013 via <http://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/Hoofdstuk2>.

pluriformiteit is drieledig. Ten eerste moet er sprake zijn van pluriformiteit van perspectief, ten tweede moet er sprake zijn van pluriformiteit van aanbod en ten derde moet er sprake zijn van pluriformiteit in bereik.⁷

De pluriformiteit van het bestel wordt door de Mediawet op een aantal manieren gewaarborgd. De basisbehoeften voor mediadiensten worden verzorgd door wettelijk aangestelde taakorganisaties. Deze taakorganisaties zijn onder andere de Nederlandse Omroep Stichting (NOS)⁸, de Nederlandse Programma Stichting (NPS)⁹ en de zogenaamde 2.42-omroepen, kerkgenootschappen of genootschappen op geestelijke grondslag.¹⁰ De NOS zorgt voor het uitzenden van nieuws, sport en andere evenementen die een algemeen publiek aanspreken.¹¹ De NPS moet ervoor zorgen dat de publieke omroep representatief is voor de Nederlandse samenleving. De taak van de NPS wordt in de Mediawet als volgt omschreven:

“De Nederlandse Programma Stichting heeft tot taak media-aanbod voor de landelijke publieke mediadienst te verzorgen dat voorziet in de bevrediging van in de samenleving levende maatschappelijke, culturele, godsdienstige of geestelijke behoeften, zodanig dat dit media-aanbod samen met het media-aanbod van de andere landelijke publieke media-instellingen een evenwichtig beeld oplevert van de maatschappelijke, culturele, godsdienstige en geestelijke verscheidenheid in Nederland.”¹²

Deze taakomschrijving laat duidelijk zien dat de NPS het aanbod van andere omroepen aanvult waar dat nodig is en zover dat mogelijk is.¹³ De geestelijke of kerkelijke genootschappen vertegenwoordigen brede geestelijke stromingen binnen de Nederlandse samenleving.¹⁴ Het meest opvallende aan het Nederlandse publieke omroepbestel is de plaats die omroepverenigingen hierbij innemen. Het feit dat door de Nederlandse staat zorg wordt gedragen voor de representatie van de samenleving is niet vanzelfsprekend. De staat had ervoor kunnen kiezen om het geheel aan de burgers zelf over te laten om het publieke debat vorm te geven. De Nederlandse overheid heeft er in het verleden echter voor gekozen om voorwaarden te scheppen waarin het mogelijk is voor burgers om zich te vertegenwoordigen. Een belangrijke reden hiervoor was de schaarste van frequenties en de noodzaak om deze op een goede manier te verdelen. De meest geschikt geachte oplossing hiervoor was door verschillende groepen zendtijd toe te kennen op een

⁷ Ibidem.

⁸ Idem, Artikel 2.34a.

⁹ Idem, Artikel 2.35.

¹⁰ Idem, Artikel 2.42.

¹¹ Idem, Artikel 2.34a.

¹² Idem, Artikel 2.35.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Idem, Artikel 2.42.

bepaalde zender.¹⁵ Omroepverenigingen vertegenwoordigen van oudsher verzuilde stromingen binnen de Nederlandse maatschappij. Wanneer een omroepvereniging minstens 50.000 leden telt en voldoet aan de voorwaarden die hieraan gesteld worden in de Mediawet komt het in aanmerking voor een voorlopige erkenning. Om definitief erkend te worden moet een vereniging 150.000 leden tellen.¹⁶ Of omroepen worden erkend wordt door de minister van OCW namens het ministerie bepaald. Hierbij wordt de minister geadviseerd door de Raad voor Cultuur, het Commissariaat van de Media en de NPO.¹⁷ Ook de adviezen van de visitatiecommissie spelen hierbij een rol.¹⁸

Controle op de representativiteit van de publieke omroep

Naast het vaststellen hoe representativiteit in het omroepbeleid wordt gewaarborgd is het ook van belang te onderzoeken hoe hierop wordt toegezien. Een aantal methoden die hiervoor worden gebruikt zijn geanalyseerd aan de hand van de drie vormen van pluriformiteit die in het omroepbeleid centraal staan. Hierbij heb ik het Kijk- en Luisteronderzoek, de Monitor Representatie, de Leefstijlgroepen en de Kwaliteitskaart van de NPO onderzocht. Dit is onder andere gedaan aan de hand van het artikel “Vissen in een witte vijver; Diversiteit bij de Nederlandse Publieke Omroep” door Susan Bink. In dit artikel is het diversiteitsbeleid van de NPO onderzocht.

Het Kijk- en Luisteronderzoek is in 1987 opgericht en meet door middel van een kastje dat bij de televisie staat het kijkgedrag van 1220 huishoudens naar zowel publieke als commerciële zenders. Op deze manier kan het bereik van onder andere de publieke omroep in kaart worden gebracht. De representativiteit van het Kijk- en Luisteronderzoek is echter niet geheel onomstreden. Zo zou deze volgens de visitatiecommissie geen representatief beeld geven van het kijkgedrag onder de Nederlandse bevolking. Een van de argumenten hiervoor is dat allochtonen minder bereid zijn om een meetkastje te laten plaatsen. Los hiervan is het een belangrijke vraag of kijkcijfers mee zouden moeten spelen bij het toekennen van budget of zendtijd aan programma's en omroepen. Programma's die bepaalde minderheden dienen kunnen daarin slagen zonder dat deze een groot publiek trekken.

Om de diversiteit die bij de omroepen in beeld wordt gebracht te meten is in 2002

¹⁵ J.L.H. Bardoel. “Tussen lering en vermaak. De ontwikkelingsgang van de Nederlandse omroep.” In *Media in Nederland. Feiten en structuren*. 1982. Amsterdam: Van Gennep. P 13.

¹⁶ Mediawet 2008, artikel 2.25.

¹⁷ Plasterk. P 28.

¹⁸ Idem. P 29.

voor het eerst een Monitor Representatie uitgevoerd.¹⁹ Bij dit onderzoek wordt aan de hand van een steekproef gemeten welke bevolkingsgroepen er hoe lang in beeld worden gebracht en in welk soort programma's. De Monitor Representatie meet dus voornamelijk de representatie binnen het aanbod. De pluriformiteit van perspectief die in de Mediawet is vastgelegd wordt hiermee dus niet gemeten. Het lijkt erop dat binnen de samenleving ook waarde wordt gehecht aan de representatie van bevolkingsgroepen. De vraag is of het noodzakelijk is om alle etnische groepen binnen de Nederlandse samenleving in beeld te brengen om de verschillende opvattingen die in de samenleving bestaan aan bod te laten komen. Er zijn nog een aantal kanttekeningen bij de Monitor Representatie te plaatsen. In een essay over mediabeleid en culturele diversiteit van het Ministerie van OCW, genaamd "Van marge naar mainstream", wordt gesteld dat er in de verschillende rapporten die de Monitor Representatie de afgelopen jaren heeft uitgebracht steeds andere termen en criteria zijn gebruikt waardoor het vrijwel onmogelijk is een verschillende jaren met elkaar te vergelijken.²⁰

Uit het artikel van Bink blijkt dat in 2005 door de NPO de zogenaamde Kwaliteitskaart is bedacht om de prestaties van de publieke omroep te meten aan de hand van de publiekservaringen. Hierbij beoordelen 8000 respondenten van 13 jaar en ouder online drie maanden lang minstens twee keer per week vragen over hun kijkervaringen de dag ervoor. De ervaringen worden door hen beoordeeld op basis van de volgende acht criteria: kwalitatief, betrouwbaar, onafhankelijk, pluriform, innovatief, gevarieerd, interactief en invloedrijk voor iedereen. Deze methode maakt het mogelijk om zowel de perceptie van de pluriformiteit van perspectief en aanbod te meten. Uit het artikel blijkt dat ten tijde van de publicatie de Kwaliteitskaart was overgenomen door de BBC, ITV en TF1 en er interesse was uit Duitsland en Tsjechië. Dit duidt erop dat de Kwaliteitskaart vanuit het oogpunt van beleidsmakers een goed systeem is.²¹

Een ander systeem dat de NPO heeft ingevoerd om de pluriformiteit in alle drie de vormen in de programmering te waarborgen is door het publiek onder te verdelen in zogenaamde Leefstijlgroepen. Zo kan per programma bepaald worden welke Leefstijlgroepen worden beoogd als publiek. Hierbij wordt het publiek onderverdeeld in acht categorieën. Uit het jaarverslag van de NPO uit 2011 blijkt dat aan de hand van "*...demografische gegevens, waarden en opvattingen, interesses en vrijetijdsbesteding,*

¹⁹ NPO. *Monitor Diversiteit 2002*. 2003. P 5. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

²⁰ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Van marge naar mainstream. Essay over mediabeleid en culturele diversiteit. 1999-2008*. 2008. P 29. Beschikbaar via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2008/03/17/van-marge-naar-mainstream.html>.

²¹ Susan Bink. *Feiten & Cijfers. Vissen in een witte vijver. Diversiteit bij de Nederlandse Publieke Omroep*. 2007. Utrecht: Mira Media. P 9, 10.

mediabehoefden en mediagedrag...” wordt bepaald onder welke Leefstijlgroep iemand valt.²² Dit systeem is op een aantal vlakken problematisch, al wordt dit niet als zodanig benoemd in het rapport van de visitatiecommissie of door de Raad voor Cultuur. Naast het feit dat het onduidelijk is waarom er gekozen is om het publiek op deze manier onder te verdelen, in plaats van aan de hand van op zich zelf staande gegevens, zijn de categorieën weinig specifiek. Ten tijde van de visitatie werden de volgende leefstijlcategorieën gehanteerd; gemakzoekende burgers, standvastige gelovigen, participerende burgers, zorgeloze spanningszoekers, zorgzame opvoeders, bezorgde burgers, tolerante wereldburgers en ambitieuze pleziermakers.²³ Uit het jaarverslag van de NPO blijkt dat vanaf 2012 nieuwe leefstijlgroepen worden gehanteerd.²⁴ Een bijkomend probleem van deze wijzigingen is dat het lastig maakt om de representativiteit van het bestel voor en na 2012 met elkaar te vergelijken.

Het maatschappelijk belang van representatie

Het maatschappelijk belang van representatie via de media kan aan de hand van het rapport “Identificatie met Nederland” van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) worden toegelicht. In dit rapport wordt onder andere gesproken over het belang van articulatiemacht, “*het vermogen om in betekenisvolle arena’s, zoals de politiek en de media, normen te kunnen benoemen, bepleiten en verdedigen.*”²⁵ Het Nederlandse publieke bestel voorziet mensen van deze macht. Door de burgers door middel van lidmaatschap van omroepverenigingen toegang te bieden tot het publieke bestel kunnen zij bijdragen aan het vormgeven van de Nederlandse samenleving. Aan de hand van hetzelfde rapport kan dit proces ook worden geduid. Hierbij is het concept van een *re-imagined community* van Erik Bleich bijzonder nuttig. Dit concept beschrijft de wijze waarop de definitie van een gemeenschap kan worden veranderd.²⁶ Het concept is geïnspireerd door de term *imagined community* van Benedict Anderson die de natie heeft gedefinieerd als een sociaal construct.²⁷ Dit uitgangspunt is geïnspireerd door het

²² NPO. *Jaarverslag 2011*. 2012. P 8. Beschikbaar via

<http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

²³ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 148, 149.

²⁴ NPO. *Jaarverslag 2011*. P 8.

²⁵ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. *Identificatie met Nederland*. 2007. P 206.

Beschikbaar via: http://www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-Rapporten/Identificatie_met_Nederland.pdf.

²⁶ Erik Bleich. “Re-imagined communities? Education policies and national belonging in Britain and France”. P 60-75. In *The politics of belonging: migrants and minorities in contemporary Europe*, A. Geddes en A. Favell (eds.). 1999. Aldershot: Ashgate. P 62.

²⁷ Benedict Anderson. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. 1991. London; Verso. P 8.

onderzoek van Ernest Gellner naar nationalisme. Gellner stelde namelijk dat “Nationalism is not the awakening of nations to self-consciousness: it invents nations where they do not exist.”²⁸ In artikel 2.1 uit de Mediawet is zichtbaar dat de Nederlandse samenleving wordt omschreven als een sociaal construct. Het wordt gedefinieerd als een pluriform geheel waarin vele verschillende opvattingen bestaan die tot uiting moeten worden gebracht in het aanbod. Er wordt in het artikel van de Mediawet niet gesproken over Nederlanders als individuen maar over de Nederlandse samenleving. Er wordt niet gesproken over mensen maar over opvattingen en overtuigingen.

Het publieke bestel als spiegel van de maatschappij

De inrichting van het Nederlandse publieke bestel kan worden begrepen in relatie tot de sociaal-politieke geschiedenis van het land. Een artikel uit “The Public Service Broadcasting Culture”, een publicatie van The European Audiovisual Observatory met wetenschappelijke artikelen over Europese omroepsystemen, biedt hiertoe een vertrekpunt. In een artikel door Karol Jakubowicz wordt beschreven hoe publieke omroepsystemen de sociaal-politieke systemen binnen dat land weerspiegelen.²⁹ In het geval van Nederland is dit een gepaste veronderstelling omdat de politiek het beleid van de publieke omroep sterk beïnvloedt. Jakubowicz baseert zich in zijn tekst onder andere op onderzoek van Daniel Hallin en Paolo Mancini die het Nederlandse omroepbestel onder de categorie van een *democratic-corporatist system* scharen. Volgens hen is dit systeem voornamelijk te vinden in landen waarin de belangen van verschillende culturele bevolkingsgroepen moeten worden behartigd.³⁰ In Nederland is de verzuilde situatie in het land weerspiegeld in het publieke mediabestel. Het idee van *systemic parallelism* leent zich er daarom voor om de huidige representativiteitsproblemen van het publieke bestel te duiden. Het publieke bestel is namelijk ontstaan in een sociaal-politieke situatie die tegenwoordig niet meer bestaat. Uit het artikel “Een wankel vertoog: Over ontzuiling als karikatuur” van Peter van Dam wordt duidelijk gemaakt wat voor gevolgen de ontzuiling heeft voor de organisatie van de samenleving. Van Dam betoogt dat in Nederland vanaf de jaren zestig een overgang heeft plaatsgevonden van de organisatie van de samenleving in zogenaamde ‘zwarte gemeenschappen’ naar ‘lichte gemeenschappen’. Het ideaal van gemeenschappen is hierbij veranderd van gesloten en

²⁸ Ernest Gellner. *Thought and Change*. 1964. London: Weidenfeld and Nicholson. P 169.

²⁹ Karol Jakubowicz. “Systemic Parallelism” In *IRIS Special: The Public Service Broadcasting Culture*. Susanne Nikoltshev (ed.). 2007. Strasbourg; European Audiovisual Observatory. P16.

³⁰ Daniel C. Hallin en Paolo Mancini. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. 2004. Cambridge: Cambridge University Press.

ideologisch naar flexibel en inclusief.³¹ De veranderende sociaal-politieke situatie in Nederland in de afgelopen vijftig jaar zou terug te zien moeten zijn in de veranderingen van het omroepbestel.

2. Problemen met de representativiteit van de publieke omroep

In het huidige bestel worden niet alle belangrijke stromingen binnen de samenleving vertegenwoordigd. Zoals blijkt uit het jaarverslag van de NPO uit 2010 is in maart dat jaar de Nederlandse Moslim Omroep (NMO) failliet gegaan. Het Commissariaat van de Media heeft in reactie hierop de nieuwe moslimomroep Stichting Moslim Omroep Nederland (SMON) zendtijd toegekend maar deze licentie werd al snel weer ingetrokken.³² Hierdoor is er geen moslimomroep meer aanwezig in het publieke bestel. Daarnaast wordt in “Van marge naar mainstream” gesteld dat moslims niet behoren tot de achterban van de bestaande omroepen.³³

Uit het visitatierapport 2004-2008 blijkt dat de NPO er in de erkenningsperiode 2000-2004 niet in geslaagd was de samenleving te weerspiegelen. Belangrijke argumenten hiervoor zijn onder andere de terugloop van het aantal kijkers en het lage bereik onder de jeugd en allochtonen. Hoewel de daling in de periode 2004-2008 is gestopt is er nog steeds sprake van een laag bereik onder deze groepen.³⁴ Uit het voorstel tot de wijziging van de Mediawet blijkt duidelijk dat de legitimatie van de publieke omroep volgens het Ministerie van OCW in het toenmalige beleid niet gegarandeerd werd. Zo wordt er gesteld dat het nodig was “... de legitimatie en de pluriformiteit van de publieke omroep op een hedendaagse leest te schoeien.”³⁵ Ook in het visitatierapport wordt dit oordeel geveld. Zo stelt de commissie dat er relatief veel christelijke omroepen binnen het bestel zijn terwijl de bevolking steeds meer is ontkerkelijk. Mensen scharen zich niet langer exclusief achter een bepaalde stroming waardoor een lidmaatschap bij een omroep niet langer vanzelfsprekend is. De natuurlijke achterban van omroepen is hierdoor verminderd. De vergrijzing zorgt voor een terugloop in de ledenaantallen.³⁶ Zowel de visitatiecommissie als het Ministerie van OCW pleitten daarom voor wijzigingen in het beleid van de NPO. Deze representativiteitsproblemen kunnen worden begrepen aan de hand van *systemic parallelism*. Mensen die voor de ontzuiling zijn opgegroeid zijn nog verbonden aan omroepen terwijl de jongere generaties zich hier

³¹ Peter van Dam. “Een wankel vertoog: Over ontzuiling als karikatuur” in *BMGN - Low Countries Historical Review*. 126, Nr 3. (2011). P 56-61.

³² NPO. *Jaarverslag 2010*. P 7.

³³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. P 37.

³⁴ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 31.

³⁵ Plasterk. P 22.

³⁶ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 97.

minder aan binden. Opvallend is dat ondanks de kritiek op de publieke omroep het kabinet “... *het ledental de best denkbare maatstaf* [vindt] *voor steun onder de bevolking ...*”.³⁷ Het grote aantal ouderen in de samenleving zorgt ervoor dat het bestel nog enkele jaren gebaseerd kan blijven op lidmaatschap. Omdat dit deel van de bevolking zal wegvallen is een bestel dat gebaseerd is op omroepidmaatschap daarom niet toekomstbestendig.

3. Wijzigingen in het beleid van de publieke omroep

Ondanks het feit dat er door het kabinet wordt vastgehouden aan ledenaantallen wordt er door hen volgens de visitatiecommissie wel gepleit voor het opbouwen van een nieuw publiek omroepbestel.³⁸ Een belangrijke reden die hiervoor in zowel het wetsvoorstel als het visitatierapport wordt gegeven is dat de openheid van het bestel tot een onwerkbaar situatie heeft geleid. Daarom wordt in beide documenten de wens uitgesproken om een minimum en een maximum aantal omroepen te bepalen.³⁹ De vraag hoeveel en welke omroepen moeten overblijven wordt noch in het rapport van de visitatiecommissie noch het wetsvoorstel beantwoord. Wel worden daarin wijzigingen voorgesteld om het aantal omroepen terug te dringen. Daarom wordt er in dit hoofdstuk onder andere gekeken naar de plannen om het aantal omroepen terug te dringen. Ook worden een aantal oplossingen belicht die zijn ingevoerd om het bestel representatiever te maken. Deze oplossingen zijn het Programmaversterkingsbudget (PVB), het Programmeermodel, de Glijdende Schaal en de Nieuwe Erkenningwet. Ook is gekeken hoe de toetreding van Omroep MAX en de aspirant-omroepen WNL en PowNed bijdraagt aan de representativiteit van de publieke omroep.

Het Programmaversterkingsbudget

Het PVB, dat 25% van het totaalbudget van de omroep uitmaakt, is één van de budgetten die bedoelt is om de programmatische kwaliteit en diversiteit bij omroepen te stimuleren. Het PVB bestaat al sinds 1998, wordt verdeeld door de Raad van Bestuur van de NPO en is alleen bestemd voor radio en televisie. In het wetsvoorstel wordt ervoor gepleit om het PVB te verhogen tot 30%. De motivatie hiervoor is dat het de

³⁷ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 102. Eigen toevoeging tussen haakjes.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Plasterk. P 22.

Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 95-97.

pluriformiteit en de legitimatie vergroot zoals het Ministerie dat wil.⁴⁰ De motieven achter de invoering van het PVB zijn dat het omroepen minder afhankelijk maakt van ledenaantallen. Daarnaast stimuleert het omroepen om zich te specialiseren en goede programma's te maken die een aanvulling bieden op de programmering van de publieke omroep als geheel. Dit systeem compenseert dus voor het feit dat grote omroepen meer geld en zendtijd krijgen. Het PVB stimuleert hiermee de pluriformiteit van aanbod en perspectief. Dit kan bijvoorbeeld doordat kleine omroepen met het PVB betere programma's kunnen maken dan anders mogelijk was geweest en hierdoor meer kijkers kunnen trekken.

Het Programmeermodel

Om de dalende kijkcijfers te stoppen is door de NPO in 2006 het zogenaamde Programmeermodel ingevoerd. In dit model zijn voor de drie zenders netprofielen vastgesteld door de Raad van Bestuur van de NPO en goedgekeurd door de Raad van Toezicht.⁴¹ De drie netprofielen worden in het concessiebeleidsplan omschreven als 1. verbinden, 2. verrijken en 3. verrassen.⁴² Door duidelijke netprofielen in te stellen kan het bereik van de omroep verbeterd worden omdat het duidelijker is wat voor programma's er op welke zender er op welk tijdstip te zien zijn. Het Programmeermodel is een manier om zowel de pluriformiteit van perspectief, aanbod en bereik in de hand te houden. De programmaschema's worden op basis van de netprofielen na overleg met netredacties opgesteld door de netcoördinatoren. De netcoördinatoren proberen door middel van onderling overleg de programmering pluriform te houden. De visitatiecommissie concludeert in het rapport dat de invoering van dit model succesvol is. Zo is de daling van kijkcijfers onder jongeren waar tijdens de visitatieperiode 2000-2004 sprake van was gestopt.⁴³ Wel kunnen de netprofielen volgens de commissie nog verder aangescherpt worden.⁴⁴

De Glijdende Schaal

Een ander deel van de hervormingen van het omroepbestel is het invoeren van een zogenaamde Glijdende Schaal. Hierbij krijgt iedere omroep een basisbudget

⁴⁰ Plasterk. P 22-26.

⁴¹ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 39, 40.

⁴² NPO. *Verbinden, Verrijken, Verrassen. Concessiebeleidsplan 2010-2016*. 2010. P 51. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

⁴³ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 42.

⁴⁴ Idem. P 44.

togekend waar per lid meer geld en zendtijd bijkomt. Als een omroep meer dan 400.000 leden heeft gaat het budget niet verder omhoog. Dit systeem is een manier om de ledenaantallen directer mee te laten wegen bij de toekenning van geld en zendtijd. De vertegenwoordiging van leden wordt hiermee dus evenrediger. In het bestel voor 2010 kregen omroepen met minimaal 300.000 leden een A-status en hierdoor twee keer het budget van een omroep met een B-status met minimaal 150.000 leden.⁴⁵ Omroepen met een A-status die gedurende een erkenningsperiode veel leden verloren merkten hier qua budget echter niets van. Het Glijdende Schaalsysteem dempt de gevolgen van ledenverlies en beloont groeiende omroepen.⁴⁶

Het terugdringen van het aantal omroepen

In zowel het wetsvoorstel als het visitatierapport worden een aantal maatregelen voorgesteld om het aantal omroepen terug te dringen. Zo stelt de visitatiecommissie dat het mogelijk moet worden dat nieuwe omroepen zich aan kunnen sluiten bij bestaande omroepen. Verder adviseert de visitatiecommissie de NPO om fusies tussen huidige omroepen te stimuleren.⁴⁷ De meest ingrijpende maatregel om het aantal omroepen terug te dringen is de Nieuwe Erkenningswet. Door middel van deze wetswijziging worden er strengere toelatingseisen voor de erkenning van omroepen in het beleid opgenomen. Zo moeten bestaande omroepen hun erkenning kunnen verliezen als ze minder dan 150.000 leden hebben. Daarnaast wordt er in het wetsvoorstel voorgesteld dat naast de ledenaantallen van de omroepen ook de toegevoegde waarde van de omroepen getoetst moet worden. Deze toegevoegde waarde wordt getoetst aan de hand van de driedigheids van pluriformiteit. In het wetsvoorstel wordt ook gepleit om het advies van de visitatiecommissie een invloedrijkere rol te laten spelen bij de erkenning.⁴⁸ Uit het rapport van de visitatiecommissie blijkt duidelijk dat zij op de hoogte zijn van deze plannen. Daarom uit de visitatiecommissie kritiek op de wijze waarop de NPO hen het omroepbeleid laat beoordelen. De zelfevaluaties van de omroepen worden namelijk door iedere omroep anders uitgevoerd waardoor ze lastig met elkaar te vergelijken zijn.⁴⁹ Daarom pleit de visitatiecommissie er voor dat de zelfevaluaties op gelijke wijze worden uitgevoerd zodat zij omroepen beter kunnen beoordelen en vergelijken.⁵⁰ De Nieuwe Erkenningswet is in 2009 ingevoerd maar is voor de huidige erkenningsperiode nog niet

⁴⁵ Plasterk. P 9.

⁴⁶ Idem. P 22, 23.

⁴⁷ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep. P 109, 110.

⁴⁸ Plasterk. P 29, 30.

⁴⁹ Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 18.

⁵⁰ Idem. P 104-107.

toegepast op bestaande aspirant-omroepen.⁵¹

De toetreding van nieuwe omroepen

In 2010 is aan WNL en PowNed een voorlopige erkenning verleend als aspirant-omroep. De prestaties van Omroep MAX gedurende deze periode zijn beoordeeld door zowel de Raad voor Cultuur als de visitatiecommissie. WNL en PowNed zijn niet beoordeeld door de visitatiecommissie omdat deze omroepen destijds nog niet deel uitmaakten van het bestel. De Raad voor Cultuur heeft in 2009 over zowel WNL als PowNed een positief advies uitgebracht. Door de adviezen voor toetreding van deze omroepen te onderzoeken kan inzichtelijk worden gemaakt hoe dit een bijdrage levert aan de representativiteit van de publieke omroep.

De visitatiecommissie is van mening dat bij Omroep MAX de omroepmissie en -identiteit goed zichtbaar zijn in hun aanbod. De omroep is volgens de commissie van toegevoegde waarde omdat het onderscheidende programma's maakt die de specifieke behoeften van de doelgroep dienen. De commissie constateert dat MAX de doelgroepen allochtonen en jeugd niet dient.⁵² De Raad voor Cultuur is echter positief verrast door de prestaties van de omroep. Zo stelt de raad dat MAX door hun onderscheidende programma's voorziet in behoeften die door andere omroepen niet worden vervuld.⁵³

De raad heeft zijn advies over PowNed voor een groot deel gebaseerd op 16 door PowNed gepresenteerde programmaformats. Deze formats onderscheiden zich volgens de raad van het bestaande aanbod. PowNed zou zich richten op de 'netwerkgeneratie' en hiermee een nieuwe doelgroep aanspreken. De omroep zou het bereik onder zowel jeugd als allochtonen kunnen vergroten omdat een deel daarvan onder de netwerkgeneratie valt. Ook zou de omroep hogeropgeleiden aanspreken. De programma's zouden onder andere qua stijl aansluiten bij het publiek door een kritische houding, interactiviteit en het gebruik van infographics. PowNed heeft de ambitie uitgesproken de jeugd geïnteresseerd te maken in het nieuws en om het netprofiel van Nederland 3 aan te scherpen. Ook zou de zender qua bereik een groter publiek aanspreken dan alleen de achterban van de BNN. Het advies van de raad is dat PowNed zich moet inzetten op informatieve programma's en dat het voor vernieuwing van de publieke omroep kan zorgen mits het hiertoe van de

⁵¹ Plasterk. P 16.

⁵² Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. P 125-127.

⁵³ De Raad voor Cultuur. *Advies (voorlopige) erkenning landelijke publieke omroep*. P 9-13. Beschikbaar via

http://www.cultuur.nl/34/0/zoeken.aspx?path=https://sharepoint.cultuur.nl/Adviezen1/advies_7bab6471-04b8-7128-62a1-0000038ee7aa_Advies_voorlopige_erkenningen_landelijke_publieke_omroep.pdf.

NPO de mogelijkheid krijgt. De raad stelt dat PowNed een creatieve impuls kan geven aan de publieke omroep op het gebied van nieuwe media.⁵⁴

WNL zou volgens hun plannen een doelgroep vertegenwoordigen die niet langer in het bestel vertegenwoordigd wordt namelijk de liberaal-conservatieven. WNL wil door middel van informatieve en journalistieke programma's hun omroepidentiteit uitdragen. De raad is van mening dat WNL hiermee een toegevoegde waarde kan hebben wat betreft bereik. Toch is de raad van mening dat de twee Leefstijltypen 'bezorgde burger' en 'gemakzoekende burger' die WNL wil bereiken qua sociale klasse niet overeenkomen met de doelgroep die de omroep zegt te vertegenwoordigen, namelijk 'Ondernemend Nederland'. De raad stelt dat als het de omroep lukt deze groepen te bereiken dat een aanwinst zou zijn voor het bestel. Om deze reden geeft de Raad voor Cultuur WNL het voordeel van de twijfel.⁵⁵

Het is lastig te beoordelen of PowNed als WNL hun beloften tot dusver hebben waargemaakt. Zo heeft WNL slechts twee vaste programma's namelijk Vandaag de Dag, een actualiteitenprogramma in de ochtend, en WNL op Zondag, een opinieprogramma.⁵⁶ Beide programma's zijn duidelijk vanuit de omroepidentiteit gemaakt maar de vraag is of ze door de beperkte zendtijd en minder populaire tijdslots hun doelgroepen kunnen bereiken. Van PowNed kan gesteld worden dat ze de ambities die ze aan de Raad voor Cultuur hebben gepresenteerd nog niet hebben waargemaakt. PowNed heeft maar één vast programma op televisie, PowNews.⁵⁷ Hoewel dit programma qua aanbod de 'bezorgde burger' aanspreekt biedt dit programma niet de kritische journalistieke houding die de Raad voor Cultuur voor ogen had. Qua toon verschilt het programma namelijk niet opvallend van GeenStijl zoals door de omroep aan de Raad voor Cultuur werd beloofd.⁵⁸ De vraag is of de netwerkgeneratie wel gedefinieerd had moeten worden als hoger opgeleid omdat vrijwel de gehele jongere generaties media actief consumeert ongeacht opleidingsniveau. Actieve mediaconsumptie staat niet noodzakelijk garant voor een kritische houding. Op basis van de programmabeschrijving lijkt PowNews zich meer op een passiever en minder serieus publiek te richten ondanks de interactieve component van het programma:

⁵⁴ Idem. P 13-16.

⁵⁵ Idem. P 17-20.

⁵⁶ WNL. *Programma's*. <http://www.omroepwnl.nl/programmas>.

WNL. *WNL op Zondag*. <http://www.omroepwnl.nl/programmas/detail/wnl-op-zondag>.

⁵⁷ PowNed. *PowNews*. <http://www.powned.tv/programmas/pownews.html>

⁵⁸ De Raad voor Cultuur. P 14.

“Een beavershot van Britney, maar ook Yolenthe en Wesley komen bij ons voorbij. Het Nieuws Uur mag er misschien haar neus voor ophalen, de netwerkgeneratie vreet het. Waarom zou je hen dat onthouden.”⁵⁹

Ook van de creatieve impuls die de zender aan het bestel zou moeten geven is tot op heden weinig zichtbaar.

Conclusie

Het Nederlandse publieke bestel op televisie is op een aantal manieren representatief voor de Nederlandse samenleving. In het bestel wordt geprobeerd de verscheidenheid van de in de samenleving voorkomende opvattingen door middel van programma's te representeren. Dit wordt in het beleid wettelijk geregeld. De representatie van de samenleving wordt gedefinieerd in termen van pluriformiteit. Door deze pluriformiteit te definiëren in termen van perspectief, aanbod en bereik kan de representativiteit van de programmering in het beleid worden gecontroleerd. Afgezien van taakorganisaties bestaat het bestel uit ledengebonden omroepen. De representatie van de Nederlandse samenleving in het bestel is dus grotendeels zelfrepresentatie die door middel van lidmaatschap wordt geregeld.

Het Nederlandse publieke bestel past volgens het idee van *systemic parallelism* bij de verzuilde maatschappelijke situatie waarin deze is ontstaan. De problemen die door de visitatiecommissie en het Ministerie van OCW worden geconstateerd betreffende de representativiteit van het publieke bestel zijn voor een deel te verklaren door de maatschappelijke veranderingen van de afgelopen decennia. Als gevolg van de ontzuiling neemt de zelfrepresentatie die het uitgangspunt vormt van het omroepbeleid af. De jongere generaties binden zich niet langer aan omroepverenigingen. Zoals blijkt uit de onderzochte beleidsdocumenten heeft de openheid van het bestel geleid tot een overschot aan omroepen. In de beleidswijzigingen wordt geprobeerd de kwaliteit en diversiteit van programma's en programmering te stimuleren. In de meest recente ontwikkelingen wordt ook geprobeerd het aantal omroepen terug te dringen. Ook zijn de omroepen WNL en PowNed toegetreten tot het bestel om bevolkingsgroepen te bereiken waarvan men denkt dat deze in het bestel niet voldoende vertegenwoordigd worden zoals de 'bezorgde burger'. De jeugd en allochtonen, groepen die in het bestel weinig worden bereikt, worden door de toetreding van WNL en PowNed echter niet aantoonbaar beter vertegenwoordigd. Ook moslims worden in het huidige bestel nauwelijks vertegenwoordigd. Uit de beleidswijzigingen die zijn doorgevoerd valt op te maken dat een fundamentele verbetering van de representativiteit van het publieke bestel door de

⁵⁹ PowNed.

wijzigingen in het beleid niet tot stand komt. Het huidige bestel is hierdoor niet representatief voor de Nederlandse samenleving. Toch blijft men in het beleid vasthouden aan ledenaantallen van omroepen voor de toekenning van budget en zendtijd. Netcoördinatoren zouden door middel van een evenwichtige programmering de pluriformiteit van het bestel ook kunnen waarborgen zonder dat hiervoor ledengebonden omroepen nodig zijn.

Het vraagstuk waar ik onderzoek naar heb gedaan zou vanuit veel meer verschillende invalshoeken benaderd kunnen worden. Door de inconsequente beoordelingswijzen en metingen is het lastig om tot heldere inzichten te komen over de mate van representativiteit van het publieke bestel door de jaren heen. Wel zou het beleidsdiscours in het publieke omroepbeleid nog specifiek onder de loep genomen kunnen worden. De beleidsstukken zijn namelijk vaak erg beschrijvend maar weinig concreet qua eisen. Ook de gevolgen van de aangekondigde bezuinigingen op het omroepbeleid en de representativiteit van publieke omroep verdient verder onderzoek. Persoonlijk lijkt het me interessant om te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om via het internet de representatie van de samenleving in het bestel anders vorm te geven. Inzichten uit dit onderzoek zouden kunnen bijdragen aan het opbouwen van een publiek bestel dat beter aansluit bij de huidige en toekomstige generaties.

Bibliografie

Anderson, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. 1991. London; Verso.

Bardoel, J.L.H. "Tussen lering en vermaak. De ontwikkelingsgang van de Nederlandse omroep." In *Media in Nederland. Feiten en structuren*. 1982. Amsterdam: Van Genneep.

Bink, Susan. *Feiten & Cijfers. Vissen in een witte vijver. Diversiteit bij de Nederlandse Publieke Omroep*. 2007. Utrecht: Mira Media.

Bleich, Erik. "Re-imagined communities? Education policies and national belonging in Britain and France". 1999. In *The politics of belonging: migrants and minorities in contemporary Europe*. A. Geddes en A. Favell (eds.) Aldershot: Ashgate. P 60-75.

Gellner, Ernest. *Thought and Change*. 1964. London: Weidenfeld and Nicholson. P 169.

Hallin, Daniel C. en Mancini, Paolo. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. 2004. Cambridge: Cambridge University Press.

Jakubowicz, Karol. "Systemic Parallelism" In *IRIS Special: The Public Service Broadcasting Culture*. Susanne Nikoltchev (ed.). 2007. Strasbourg; European Audiovisual Observatory.

Van Dam, Peter. "Een wankel vertoog: Over ontzuiling als karikatuur" in *BMGN - Low Countries Historical Review*. 126, Nr 3. (2011). P 56-61.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. *Identificatie met Nederland*. 2007. Beschikbaar via: http://www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-Rapporten/Identificatie_met_Nederland.pdf.

Bronnen

De Raad voor Cultuur. *Advies (voorlopige) erkenning landelijke publieke omroep*. 2009. Beschikbaar via http://www.cultuur.nl/34/0/zoeken.aspx?path=https://sharepoint.cultuur.nl/Adviezen1/advies_7bab6471-04b8-7128-62a1-0000038ee7aa_Advies_voorlopige_erkenningen_landelijke_publieke_omroep.pdf.

De Raad voor Cultuur. *Algemeen*. <http://www.cultuur.nl/81/0/introductie.aspx>.

Mediawet 2008. Digitaal ingezien op 18-05-2013 via <http://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/Hoofdstuk2>.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Van marge naar mainstream. Essay over mediabeleid en culturele diversiteit. 1999-2008*. 2008. Beschikbaar via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2008/03/17/van-marge-naar-mainstream.html>.

Nederlandse Omroep Stichting. *Meerjarenbegroting 2007-2011*. 2006. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

NPO. *Monitor Diversiteit 2002*. 2003. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

NPO. *Jaarverslag 2010*. 2011. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

NPO. *Jaarverslag 2011*. 2012. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

NPO. *Verbinden, Verrijken, Verrassen. Concessiebeleidsplan 2010-2016*. 2010. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

Plasterk, Ronald H.A. *Wetsvoorstel erkenning en financiering publieke omroepen (Erkenningswet)*. 2008. Beschikbaar via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/12/18/wetsvoorstel-erkenning-en-financiering-publieke-omroepen-erkenningswet.html>.

PowNed. *PowNews*. <http://www.powned.tv/programmas/pownews.html>

Visitatiecommissie Landelijke Publieke Omroep 2004-2008. *De publieke omroep; het spel, de spelers, het doel*. 2009. Beschikbaar via <http://www.publiekeomroep.nl/organisatie/pagina/verantwoording>.

WNL. *Programma's*. <http://www.omroepwnl.nl/programmas>.

WNL. *WNL op Zondag*. <http://www.omroepwnl.nl/programmas/detail/wnl-op-zondag>.